

НАЗИМКО Є. С.

доктор юридичних наук, професор,
перший проректор
(Донецький державний університет
внутрішніх справ)

ПОНОМАРЬОВА Т. І.

кандидат юридичних наук,
завідувач науково-дослідної лабораторії
з проблем
запобігання кримінальним
правопорушенням
факультету № 3
(Донецький державний університет
внутрішніх справ)

УДК 343.226: 316.35

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.3.56>**НЕВИКОНАННЯ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ, ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ПРИПИСІВ АБО НЕПРОХОДЖЕННЯ ПРОГРАМИ ДЛЯ КРИВДНИКІВ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА**

У статті розглядається невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників як детермінанта домашнього насильства. Вказується, що проблеми правозастосовчої практики є чинником, який сприяє латентності кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, а також утворює підґрунтя для інших суспільно небезпечних діянь, які можуть стати наслідком домашнього насильства (відповідно до судової практики непоодинокими є випадки, коли особи, які регулярно піддаються домашньому насильству вчиняють самогубство або умисне вбивство кривдника). Доводиться, що поза увагою наукової спільноти залишається те, що відповідно до галузевого законодавства, обмежувальні заходи є чи не єдиними спеціальними заходами протидії домашньому насильству, у зв'язку із чим, фактично, їх невиконання сприяє/зумовлює зростання кількості таких кримінальних правопорушень. Аналіз судової практики також дає підставу для констатації наявності випадків, коли кримінальне правопорушення, передбачене ст. 390-1 КК України є наслідком прогалин у кримінальному законодавстві та у процедурі притягнення осіб до кримінальної відповідальності за такі протиправні діяння та забезпечення їх виконання. Наведене свідчить про те, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 390-1 КК України знаходиться в прямій кореляційній залежності із інтенсифікацією домашнього насильства, а отже може вважатись правовою детермінантою. Підсумовується, що на сьогоднішній день дієвим способом удосконалення кримінологічної політики в цій частині є забезпечення належної процедури забезпечення виконання кривдниками обмежувальних приписів, передбачених ст. 91-1 КК України, а також розгалуження системи суб'єктів запобігання домашньому насильству, що надасть можливість сформувати більш комплексний підхід до протидії такого роду кримінально протиправної діяльності.

Ключові слова: обмежувальний захід, обмежувальний припис, терміновий заборонний припис, програма для кривдників, домашнє насильство, кримінальне правопорушення, запобігання та протидія домашньому насильству.

Nazymko Ye. S., Ponomarova T. I. Failure to adhere to restrictive measures, restrictive orders, or failure to complete an offender program as a determinant of domestic violence

The article examines failure to comply with restrictive measures, restraining orders, or failure to complete a program for offenders as a determinant of domestic violence. It is indicated that the problems of law enforcement practice are a factor that contributes to the latency of criminal offenses related to domestic violence, and also forms the basis for other socially dangerous acts that may be a consequence of domestic violence (according to judicial practice, there are not only cases, personal codes, who are regularly subjected to domestic violence commit suicide or intentionally kill the offender). It is proven that the fact that the scientific community is not paying attention to the fact that, in accordance with the industry legislation, restrictive measures are almost the only special measures to combat domestic violence, in connection with which, in fact, their non-implementation contributes to/causes the increase in the number of such criminal offenses. The analysis of judicial practice also provides a basis for ascertaining the presence of cases when the criminal offense provided for in Art. 390-1 of the Criminal Code of Ukraine is a consequence of gaps in the criminal legislation and in the procedure for bringing persons to criminal responsibility for such illegal acts and ensuring their execution. The above shows that the criminal offense provided for in Art. 390-1 of the Criminal Code of Ukraine is directly correlated with the intensification of domestic violence, and therefore can be considered a legal determinant. It is concluded that today an effective way to improve the criminological policy in this part is to ensure the proper procedure for ensuring that offenders comply with the restrictive orders provided for in Art. 91-1 of the Criminal Code of Ukraine, as well as the branching of the system of entities for the prevention of domestic violence, which will provide an opportunity to form a more comprehensive approach to countering this type of criminally illegal activity.

Key words: *restraining order, restraining order, urgent restraining order, program for offenders, domestic violence, criminal offense, prevention and counteraction of domestic violence.*

Постановка проблеми. Домашнє насильство є одним із розповсюджених кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я, що свідчить про те, що в Україні наразі не існує засобів впливу, достатніх для вичерпного вирішення такої проблеми. Аналіз судової практики надає підставу для констатації, що більшість детермінантів такого кримінального правопорушення знаходяться в площині соціально-економічної невірноваженості, яка має наслідком незадовільний індекс якості життя та зростання кількісного показника злочинності. Водночас, не дивлячись на те, що в кримінально-правовій та кримінологічній доктрині вчені все більше зосереджуються на побудові системи запобігання, яка спрямована на вирішення наведеної проблеми, на практиці все частіше виникають ситуації, коли латентність домашнього насильства, а також збільшення випадків вчинення таких діянь стають наслідком проблем, пов'язаних із неналежним нормативно-правовим забезпеченням протидії таким протиправним діянням. Більшість таких проблем зумовлені недоліками кримінального процесуального та кримінального законодавства. Зокрема, це зумовлено збільшенням випадків невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників, кримінальна відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 390-1 КК України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розгляду особливостей кримінальних правопорушень проти правосуддя приділили свою увагу такі вчені як О.М. Бандурка, В.І. Борисов, В.В. Голіна, О.М. Джужа, О.О. Дудоров, М.І. Панов, В.О. Туляков, М.І. Хавронюк та інші. Водночас сутність та зміст невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників як детермінанти домашнього насильства в Україні розглянуті в межах наук кримінально-правового циклу не в повній мірі, що і зумовлює актуальність обраної для дослідження теми.

Метою статті є розгляд невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників як детермінанти домашнього насильства в Україні.

Викладення основного матеріалу. Новела, яка передбачає встановлення кримінальної відповідальності за невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників була внесена до національного кримінального законодавства відносно нещодавно, відповідно до Закону України від 06.12.2017 № 2227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». Відповідно до цього ж законодавчого акту було криміналізовано і домашнє насильство. Отже, напрям запобігання домашньому насильству в межах кримінологічної та кримінально-правової політики було актуалізовано у зв'язку із потребою приведення національного законодавства у відповідність міжнародним стандартам та вимогам, які ставляться до претендентів на членство у Європейському Союзі. Варто також зауважити, що ратифікація вказаної вище Конвенції відбулась значно пізніше та вже в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану відповідно до Закону України від 20.06.2022 № 2319-IX «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами».

Так, в ст. 52 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами вказано, що сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб компетентним органам надавалися повноваження видавати приписи в ситуаціях безпосередньої небезпеки про те, щоб особа, що вчинила домашнє насильство, звільнила місце проживання жертви або особи, яка знаходиться в ситуації ризику, на достатній період, та заборонити правопорушнику заходити до місця проживання жертви або особи, яка знаходиться в ситуації ризику, або контактувати з жертвою або особою, яка знаходиться в ситуації ризику. Заходи, ужиті відповідно до цієї статті, надають пріоритет безпеці жертви або особи, яка знаходиться в ситуації ризику. В ст. 53 зазначено, що сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб належні обмежувальні або захисні приписи були доступними для жертв усіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції. Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб обмежувальні або захисні приписи, зазначені в пункті 1, були: доступними для невідкладного захисту та без покладення неналежного фінансового або адміністративного тягаря на жертву; виданими на певний період або до їхньої зміни чи зняття; у разі необхідності виданими на основі *ex parte*, що має негайну дію; доступними незалежно від іншого правового провадження або на додаток до нього; дозволені бути представленими в подальшому правовому провадженні. Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб порушення обмежувальних або захисних приписів, виданих відповідно до пункту 1, підлягало ефективним, пропорційним та переконливим кримінальним або іншим юридичним санкціям [1]. Отже, положення, наведені в міжнародному договорі надають підставу вважати, що обмежувальні заходи та приписи є способом термінової протидії домашньому насильству та захисту особи від повторного кримінально протиправного впливу як під час досудового розслідування, так і після винесення вироку. Санкція ст. 126-1 КК України є альтернативною та передбачає, що видами покарання, яке може застосовува-

тись до осіб, які вчинили домашнє насильство є громадські роботи, арешт, обмеження та позбавлення волі. Водночас, дотримуючись загальних засад призначення покарання, особам, які вчинили домашнє насильство без обтяжуючих обставин частіше за все призначається найменш суворий вид покарання, передбаченого в ст. 126-1 КК України. Відповідно, є потенційна загроза, що під час відбування покарання у виді громадських робіт кримінальний правопорушник продовжуватиме проживати за місцем свого мешкання разом із потерпілою особою. Таким чином, застосування до таких осіб обмежувальних заходів, передбачених в ст. 91-1 КК України надає можливість здійснити додатковий превентивний вплив, здатний утримати правопорушника від продовження кримінально протиправної діяльності.

Виходячи із наведеного, логічним наслідком невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників є детермінантою домашнього насильства. Проблеми правозастосовчої практики у такому випадку є чинником, який сприяє латентності кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, а також утворює підґрунтя для інших суспільно небезпечних діянь, які можуть стати наслідком домашнього насильства (відповідно до судової практики непоодинокими є випадки, коди особи, які регулярно піддаються домашньому насильству вчиняють самогубство або умисне вбивство кривдника). Таким чином, можна стверджувати про те, що як невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників є детермінантою домашнього насильства, так останнє може бути детермінуючим фактором інших кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи.

А. Б. Блага, О. С. Тунтула, О. О. Кочемировська вказують, що групу детермінант домашнього насильства правового характеру складають недоліки як законодавчого, так і правозастосовного порядку. Зокрема, фахівці у галузі запобігання та протидії домашньому насильству відзначають наявність певних розбіжностей між Законами про домашнє насильство та про соціальні послуги; Законом про домашнє насильство та ст. 173-2 КУпАП. Неврегульованими на нормативному рівні залишаються деякі питання щодо взаємодії суб'єктів під час реагування на факти домашнього насильства стосовно дітей та за участі дітей. Також не створена система міжвідомчого обміну та збору даних щодо домашнього насильства, зокрема гендерно дезагрегованих даних. Статистичні дані щодо кількості направлених на проходження програми для кривдників та кількості кривдників, направлених на проходження пробачійної програми, не збираються. Представники громадських організації вказують також на такі недоліки: Закон про домашнє насильство передбачає створення спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб, однак не зобов'язує органи місцевого самоврядування це робити; наразі відсутня система (міжвідомча) збору даних щодо домашнього насильства, зокрема гендерно дезагрегованих даних [2, с. 116]; відсутність або обмеження у доступі до соціальних послуг для окремих категорій жертв сімейного насильства. Так, відповідно до Типового положення про центри соціально-психологічної допомоги, забезпечення тимчасового притулку можливе лише для осіб, вік яких не перевищує 35 років та для осіб (без вказівки на вік) з неповнолітніми дітьми, місце реєстрації яких знаходиться в межах регіону, в якому функціонує заклад. Аналогічні проблеми стосуються й соціальних центрів матері та дитини. До цього часу не забезпечене надання допомоги особам похилого віку; програми для кривдників реалізуються лише у декількох регіонах; у судовій практиці України наразі відсутні приклади покладення на засудженого, який систематично вживає алкоголь або наркотики, обов'язку відповідно до ст. 91-1 КК пройти курс лікування від алкоголізму або наркоманії в разі звільнення від покарання з випробуванням [2, с. 116; 3]. Водночас, більшість вчених зводять правові та організаційно-управлінські детермінанти домашнього насильства до проблем неузгодженості положень нормативно-правових актів, відсутність належного інструментарію в адміністративному законодавстві та прогалинами у правозастосуванні. Однак, пози увагою наукової спільноти залишається те, що відповідно до галузевого законодавства, обмежувальні заходи є чи не єдиними спеціальними заходами протидії домашньому насильству, у зв'язку із чим, фактично, їх невиконання сприяє/зумовлює зростання кількості таких кримінальних правопорушень. Аналіз судової практики

також дає підставу для констатації наявності випадків, коли кримінальне правопорушення, передбачене ст. 390-1 КК України є наслідком прогалин у кримінальному законодавстві та у процедурі притягнення осіб до кримінальної відповідальності за такі протиправні діяння та забезпечення їх виконання. Наведене свідчить про те, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 390-1 КК України знаходиться в прямій кореляційній залежності із інтенсифікацією домашнього насильства, а отже може вважатись правовою детермінантою.

Проте, в науковій літературі зустрічаються позиції, відповідно до яких вчені вважають, що правові детермінанти стають наслідками наявності правових колізій в нормативно-правових актах, що регулюють сферу запобігання та протидії випадкам домашнього насильства, низьким рівнем притягнення до відповідальності осіб, які вчиняють домашнє насильство. Економічні детермінанти можуть виражатись в постійних кризових явищах, що провокують істотне скорочення доходів окремих прошарків населення. І надзвичайно актуальним є виділення військово-політичних детермінантів, адже в умовах повномасштабного вторгнення, зміщуються пріоритети стосовно першочергових проблем, що потребують термінового реагування, у зв'язку з цим проблеми, пов'язані з домашнім насильством, відходять на другорядний план [4]. В цілому погоджуючись із доцільністю виокремлення військово-політичних детермінантів, необхідно уточнити, що останні також тісно пов'язані із правовими, оскільки проблеми правоохоронної діяльності в цій сфері зумовлені низкою проблем, зокрема організаційного характеру, а також особливостями здійснення повноважень в умовах дії особливого правового режиму воєнного стану.

Вчені також вказують, що особливої уваги заслуговують питання щодо спеціальних заходів протидії домашньому насильству та відповідальності за його вчинення. Згідно Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» до спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству належать: 1) терміновий заборонний припис стосовно кривдника; 2) обмежувальний припис стосовно кривдника; 3) взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи; 4) направлення кривдника на проходження програми для кривдників. Вищезазначений нормативний акт передбачає, що кривдник, який порушив вимоги спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, несе відповідальність відповідно до закону. Частиною 1 статті 173-2 КУпАП передбачена адміністративна відповідальність за вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання термінового заборонного припису особою, стосовно якої він винесений, або неповідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про місце свого тимчасового перебування в разі його винесення. Причому, санкція вказаної статті передбачає адміністративне стягнення у вигляді накладення штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до 14 сорока годин, або адміністративний арешт на строк до семи діб. На думку вчених, існуючі види адміністративних стягнень є занадто м'якими, зокрема, не сприяють у переосмисленні особою, яка здійснювала насильство в сім'ї суспільної небезпеки вчиненого діяння, та головним чином не сприяє його виправленню. З огляду на зазначені доводи, зокрема з метою підвищення ефективності і дієвості протидії домашнього насильства, вбачається за доцільне підвищувати рівень адміністративної відповідальності осіб, які здійснюють насильство в сім'ї [5]. Проте, окрім унормування підходів до меж адміністративної та кримінальної відповідальності кривдників необхідно також забезпечити процедурні аспекти системи заходів, спрямованих на витіснення протиправних чинників, а також здійснення позитивного впливу на поведінку таких осіб. Першочерговою також є потреба у створенні додаткових способів захисту жертв домашнього насильства, зокрема, на стадії досудового розслідування. Першим кроком має стати виключення із п. 1

ч. 1 ст. 477 КПК України домашнього насильства як кримінального правопорушення, яке відноситься до сфери кримінальних проваджень у формі приватного обвинувачення. Із урахуванням того, що латентність таких діянь часто зумовлена бездіяльністю потерпілих осіб, забезпечення можливості ініціювати початок кримінального провадження третіми особами (наприклад, свідками) мало би позитивний ефект.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дозволило підсумувати, що на сьогоднішній день невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників є одним із провідних правових детермінантів домашнього насильства, що зумовлено наявністю залежності від зростання кількості кримінальних правопорушень, передбачених ст. 390-1 КК України та інтенсифікацією домашнього насильства. Дієвим способом удосконалення кримінологічної політики в цій частині є забезпечення належної процедури забезпечення виконання кривдниками обмежувальних приписів, передбачених ст. 91-1 КК України, а також розгалуження системи суб'єктів запобігання домашньому насильству, що надасть можливість сформувати більш комплексний підхід до протидії такого роду кримінально протиправної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11
2. Блага А.Б., Тунтула О.С., Кочемировська О.О. Актуальні проблеми протидії домашньому насильству : навчальний посібник / за заг. ред. А. Б. Благої. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 208 с.
3. Альтернативна доповідь неурядових організацій до Універсального періодичного огляду Організації Об'єднаних Націй про порушення прав жінок в Україні. URL: http://la-strada.org.ua/ucp_mod_library_showcategory_55.html.
4. Стасюк А.Н. Кримінологічна характеристика домашнього насильства. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u145/dis_stasyuk.pdf
5. Організаційно-правові засади протидії домашньому насильству. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/15069/Личик%20О.%20В.%20Організаційноправові%20засади%20протидії%20домашньому%20насильству.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

